

'Redeloos, radeloos, reddeloos'

Rampjaar 1672 was ook in Gilze en Rijen voelbaar

Oorlog, pandemie, klimaatextremen. We maken het allemaal mee tegenwoordig. Alles lijkt bij elkaar te komen. Dat gebeurde vaker in de geschiedenis. In 1672 bijvoorbeeld, het jaar dat in de Nederlandse geschiedenis te boek staat als rampjaar. Volgens een bekend gezegde was 'het volk redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos'. Wat was er aan de hand? En wat kregen de Gilze en Rijenaren hier van mee?

Om met de oorlog te beginnen. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd in 1672 aangevallen door Engeland, Frankrijk en de bisdommen Münster en Keulen. Hoe dat zo kwam? De Tachtigjarige oorlog tussen Spanje en de Nederlanden was sinds 1648 voorbij. Maar zo'n twintig jaar later had de Franse Koning Lodewijk XIV zijn zinnen op een groter grondgebied gezet. Met de Engelse Koning Karel II sloot hij een geheim verdrag om de Republiek der Nederlanden aan te vallen en

onderling te verdelen. Resultaat was onder andere dat het Franse leger in 1672 Staats-Brabant binnenviel, waaronder Gilze en Rijen.

Lynchpartij

De inval van de Fransen leidde overal tot paniek en ook de binnenlandse verhoudingen kwamen flink onder druk te staan. Op veel plaatsen in het land braken rellen uit en was er oproer tegen de regenten. De oproerlingen wilden Willem III van Oranje aan de macht. Dat laatste lukte, maar dat was nog niet genoeg. De volkswoede keerde zich tegen raadpensionaris Johan de Witt en zijn broer Cornelis. Gevolg was dat ze in Den Haag werden gelynacht door een menigte, die opgehitst was door Oranjegezinden.

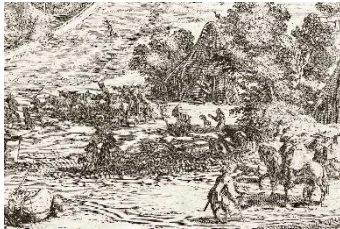

'Door de fransoeijsen afgebrant'

Voor de bevolking betekende de komst van de Fransen weer extra financiële lasten, brandstichtingen, dreigingen en veel onzekerheid. Ook voor de inwoners van onze gemeente. Op 21 juli 1672 kwamen de soldaten in Rijen aan. Zes huizen werden 'door de fransoeijsen afgebrant': die van Lauwrijs Smidts, Jan Antonis Jansen van Dongen, Corstiaan Adriaan Corsten, Steven Jan Broeders, Goeyaert Comelis Goeyaertsen en Adriaen Peter Willemen. Geplunderd werd er ook; ze zullen zich

daarbij ook wel tegoe hebben gedaan aan het bier uit de brouwerij van Thomas Adraensz Houtepen.

Zes jaar lang, tot aan het vertrek van de Fransen in 1678, moest de bevolking voortaan contributie betalen 'om daerdoor alle executiën van rooven ende branden voor te coomen'. Brandschatten noemden ze dat, maar het was natuurlijk gewoon chantage. Bovendien eiste het Franse leger geld, goederen en mannen voor de verdedigingswerken. Werd daar niet direct aan voldaan, dan zetten ze hun eisen kracht bij. Het huis van Willem Jan Goyaerts in Hulten werd bijvoorbeeld 'afgebrant door de Fransche partije over de achterstallige contributie'. En in de hele gemeente haalden de Fransen paarden weg en dwongen inwoners mee te gaan als begeleider. Ze drongen huizen en boerderijen binnen, namen geld en meubels mee en staken de huizen in brand. Ook de gewassen op de velden liepen grote schade op. Veel inwoners konden hun bijdrage op den duur niet meer betalen.

Zware storm met hagelbuien

Op de velden was het in datzelfde jaar niet alleen door de oorlog kommer en kwel. Een zwaar noodweer met hagelbuien was de schuldige, *'soo rogh, boeckweyt, garst, haver ende andere vruchten noch op den struijck te velde staende, totaliter sijn geruineert, soo is binnen Gilse ende Rijen groot gebreck van rogh ende moeten het meerendeel van de ingesetenen den selven coopen'*. De inwoners moesten rogge kopen of zich behelpen met brood dat ze van tarwezemelen en paardenbonen baken. Het weinige voedsel dat ze hadden was niet erg voedzaam en de mensen leden honger. De meesten probeerden in natura te ruilen. De Heilige Geestmeester, de latere Armenmeester, moest een flinke greep in de armenkas doen, want de armoede was groot. Er waren veel weduwen en wezen, bovendien vertrok een groot aantal mannen naar Holland en Zeeland om daar aan de dijken te werken en op die manier de kost te verdienen.

Wet van Murphy

En als dan toch alles misgaat, dan kan er volgens de Wet van Murphy ook nog wel een kapotte tiendklok of brandklok bij. En die had in die tijd een belangrijke functie in een dorp. Gilze zou het na de zware storm van 1672 zestien jaar zonder moeten doen. De zware klok (1008 pond) hing samen met twee minder grote exemplaren op de vierde zolder van de kerktoren. Door de kracht van de storm viel er een stuk uit. En dat voor een klok die normaal gesproken overal in de parochie te horen was. En die bijvoorbeeld bij brand luidde of als de abdij van Thorn de tienden (belastingen) inde. Diezelfde abdij was verantwoordelijk voor de klok en dus voor de kosten van reparatie. Toegegeven, door de oorlogsomstandigheden was reparatie in eerste instantie niet mogelijk. Maar ook daarna wilde de abdis geen geld uittrekken voor herstel. Pas in 1688 kwam er een schikking en betaalde ze de helft.

Herdenking rampjaar

Het is intussen 350 jaar geleden dat zich dit allemaal afspeelde. Genoeg reden om hier eens extra bij stil te staan, zeker in tijden als de onze. Dat gebeurt door heel Nederland met allerlei evenementen en andere activiteiten. Voor de liefhebbers geeft <https://rampjaarherdenking.nl> hiervan een overzicht. En wil je meer over de historische achtergronden weten, die vind je op <https://rampjaar1672.info>. Het Regionaal Archief Tilburg sluit hierbij aan door maandelijks een blog te publiceren en in te zoomen op de lokale gebeurtenissen. Wat waren de gevolgen voor de inwoners in Midden-Brabant en wat is daarover in de archieven terug te vinden? Je leest het iedere maand op www.regionaalarchieftilburg.nl in de rubriek 'Het Rampjaar 1672 in archieven'.

Tekst: Mariëlle van Hezewijk; **Fotoredactie:** Piet Weterings

Bronnen: www.tijdmachinegilzerijen.nl; www.heemkringmolenheide.nl; Beeldbank Heemkring Molenheide; Kwartaalblad De Mulder; nieuwsbrief BHIC; Rijen, Ontstaan, Groei, Ontwikkeling; Gilze Duizend Jaar.

Onderschriften:

Lodewijk XIV bij Lobith de Rijn over op 12 juni 1672 (schilderij van Adam Frans van der Meulen-collectie Rijksmuseum Amsterdam)

Johan en Cornelis de Witt, die in 1672 in Den Haag vermoord werden door een opgehitste menigte

Soldaten plunderen een boerderij - Brabants Erfgoed
